

STATÜKO VE DEĞİŞİM TALEPLERİ ARASINDA CEZAYİR PROTESTOLAR VE ABDÜLAZİZ BUTEFLİKA

EMRAH KEKİLLİ • İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE

SETA | PERSPEKTİF

MART 2019 • SAYI 236

- Cezayir siyasetinin seçkin sınıfları kimlerden oluşuyor?
  - Göstericiler kimdir ve talepleri nedir?
- Cezayir’de kapsamlı bir siyasal dönüşüm mümkün mü?
- Cezayir ordusunun müdahalesi ne anlama geliyor?

GİRİŞ

2012’de gerçekleşen Arap devrimlerinin doğrudan etkilemediği Cezayir’de reform talep eden geniş katımlı halk gösterileri, ülkede bir yapısal dönüşüm olur mu tartışmasını gündeme getirdi. Cezayir’deki ciddi ekonomik zorluklar, Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika’nın sağlık sorunu ve siyasi durgunlukla iç içe geçerek geniş toplumsal kesimler arasında ciddi rahatsızlık yarattı. Fakat Arap devrimlerinin gerçekleştiği ülkelerde köklü bir siyasal dönüşüm yaşanmaması hatta Mısır örneğinde görüldüğü üzere baskıcı rejimlerin daha da güçlenmesi Arap dünyasında değişimin çok kolay olmayacağını açıkça ortaya koydu. Özellikle İsrail-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ekseninin Arap devrimleri aleyhine faaliyetlerinin küresel aktörler tarafından himaye edilmesi, yer yer desteklenmesi bölgedeki statüko aktörlerini cesaretlendirdi. Toplumsal hareketlerin

taleplerinin yerel, bölgesel ve küresel ölçekte sahiplenilmediği de görüldü.

Cezayir’deki gençler, sistemin dışında kalan yarı seçkin entelektüeller ve bir şekilde sistemin dışına atılan eski rejim mensuplarının sayısı ve ülkedeki ekonomik zorluluktan dolayı geçim sağlamakta zorlanan tabanın öfkesi arttıkça Cezayir yönetimi üzerindeki baskı da büyüdü. Cumhurbaşkanı Buteflika etrafındaki seçkinler, göstericilerin taleplerinin aksine, seçimleri erteleyerek Buteflika’nın cumhurbaşkanlığını sürdürmek yönünde hamle yapsa da Genelkurmay Başkanı Ahmed Gaed Salah’ın Cezayir Anayasası’nın 102. maddesini hatırlatarak Buteflika’ya istifa çağrısında bulunması dengeleri göstericiler lehine değiştirdi. Genelkurmay Başkanlığının açıklamasının ardından ülke yönetimine Halk Meclisi Başkanı’nın 45 gün vekalet ettiği bir geçiş süreci

EMRAH KEKİLLİ

2009’da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü’nde yüksek lisan eğitimini tamamladı. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi’nde doktora çalışmasını sürdürmektedir. 2012’de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya’ya giden Kekilli 2013 itibarıyla Libya’da faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015’te Türkiye’ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Çalışmalarını Libya üzerinde yoğunlaştıran Kekilli Libya tarihi, Libya siyaseti, Libya’da din ve siyaset, güvenlik sektörü ve radikal gruplar üzerine çalışmaktadır. Ayrıca Irak tarihi, Irak siyaseti, Irak’ta din ve siyaset, güvenlik sektörü, radikal gruplar hakkında araştırmalar yapmaktadır.

İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İlahiyat bölümlerinden 2016’da mezun oldu. Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde yüksek lisans eğitimine devam eden İbrahim Bachir “2012 Mali Krizi ve Mağrip El-Kaidesi’nin Sahel Bölgesine Yayılışı” başlıklı tez üzerinde çalışmaktadır. Akademik araştırma alanları arasında Afrika’da güvenlik, devlet dışı silahlı aktörler ve cihadi gruplar bulunmaktadır. SETA bünyesinde Dış Politika Direktörlüğü’nde uzun dönem stajyer olarak çalışmıştır. Halen Anadolu Ajansı’nda muhabir olarak görev yapmaktadır.

üzerine konuşulmaya başlandı. Çok hızlı yaşanan bu gelişmeler Cezayir’de yaşanan siyasi türbülansın sonuçlarının ne olacağı yönünde ciddi soruları beraberinde getirdi.

CEZAYİR’DEKİ STATÜKO

Cezayir Kurtuluş Savaşı’nı yürüten Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin (FLN) silahlı kanadı olan Cezayir ordusu ülke siyasetinde merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak süreç içerisinde Cumhurbaşkanlığı etrafında oluşan güç odakları daha etkin hale gelmiştir. Ayrıca 1990’larda ordu içinden teşkil edilen istihbarat örgütünün tedricen güçlenmesiyle birlikte ülkenin güvenlik güçlerinde ordu ve istihbarat olmak üzere iki blok oluşmuştur. Özellikle 1990’larda yaşanan iç savaşla birlikte Cezayir istihbarat örgütü ülkedeki konumunu güçlendirmiştir. Ordu ve istihbarattan destek alan Buteflika ülkenin statükocu dengelerini koruyarak iktidarını sürdürmüş ancak 2014 seçimlerinde ülkenin en güçlü adamlarından biri kabul edilen İstihbarat Başkanı General Tefvik’in Buteflika’nın adaylığını desteklememesi kurulan siyasi dengelerin bozulmasına yol açmıştır. Seçimden önce beyin kanaması geçiren Buteflika seçimden sonra gücünü koruyabilmek için General Tefvik’i görevden alarak istihbaratın gücünü kırarak reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlardan sonra ortaya çıkan yeni tabloda tam destek alınan ordu ve Buteflika’yı destekleyen siyasi koalisyon arasında iktidar paylaşımı söz konusudur. Buteflika’nın hastalığından dolayı siyasi güç merkezi yakın çevresindekilerin eline geçmiş ve ordunun görünürlüğü azalmış, ordu da bu durumdan rahatsız olmaya başlamıştır. Buteflika’nın sağlık koşulları nedeniyle icra süreçlerinde çok etkin olamayacağı göz önünde bulundurulursa etrafındaki yakın adamlarının icra süreçlerinde etkin rol oynadığı söylenebilir.

Mayıs 2013’te Cumhurbaşkanı Buteflika’nın beyin kanaması geçirmesi ve sağlık koşullarının kötüye gitmesi ülke siyasetinde etkin olan Cumhurbaşkanlığındaki icra süreçlerinin nasıl gerçekleştiği yönündeki soruları gündeme taşımıştır. Hasta olmasına rağmen Buteflika’nın beşinci kez adaylığının ilan edilmesi

ondan güç alan çıkar gruplarının kim olduğu sorusunu akla getirmiştir. Öte yandan Cezayir devlet işleyişinin karmaşık olması ve sistemin de kapalı olması bu soruyu cevaplamayı zorlaştırmaktadır. Fakat iki ihtimal sözden söz edilmektedir: Birincisi kurtuluş mücadelesi veren ordunun gerçek anlamda iktidarı elinde bulundurduğu ihtimalidir. Ordunun devlet mekanizmasında güçlü olması nedeniyle “Cezayir’in bir ordusu yok, Cezayir’i olan bir ordu var” tabirinin yaygınlaştığı dikkate alınırsa ordunun siyasi güç kaybetse bile iktidar mekanizmasındaki gücünü koruma ya devam ettiği kaydedilmektedir. İkincisi Buteflika birinci ve ikinci dönemlerinde kazandığı popülarite/kamuoyu desteğiyle ikinci döneminden sonra ordu ve özellikle istihbaratın siyasi alandaki etkisini sınırlamış ve güç merkezini ordudan Cumhurbaşkanlığına kaydırarak iktidarını güçlendirmiştir. Fakat Buteflika’nın hastalanmasından sonra onun yakın çevresindeki aktörler iktidarı ele almıştır. Bu aktörler Buteflika’nın hastalığından kısa bir süre sonra ordu ve istihbaratta önemli tasfiyeler gerçekleştirerek etkinliklerini artırmıştır. Bu yaşanan gelişmeler ordunun yönetim kademesini rahatsız etmiş, ordu son haftalarda gerçekleştirilen gösterilerde, göstericilerden yana pozisyon olarak ülkede siyasi dengeleri yeniden şekillendirmek için adım atmıştır.

Buteflika’nın çevresindeki askeri, siyasi ve ekonomik kesimlerden oluşan yeni bir güç odağı, son yaşanan gösterilere kadar ülke siyasetini yönlendirmiştir. İktidardaki koalisyon partisi FLN’li kilit adamların “siyasi” gücü ve ülkenin ekonomik gücünü oluşturan petrol şirketi Sonatrach gibi devletin önemli şirketlerindeki üst düzey yöneticilerin “ekonomik” gücü elinde bulundurduğu ifade edilmektedir. Bu iki güç odağının ülke siyasetini yönlendirmeye çalışmayan daha uyumlu üst düzey rütbelilerle ilişki kurarak orduya nüfuz ettiği de kaydedilmektedir. Dolayısıyla siyasi ve ekonomik güçleri temsil edenlerle orta rütbeli güvenlik bürokrasisi arası bir uzlaşma söz konusu olmuştur. Buteflika da bu dengelerin üzerine yükselen siyasi bir aktör olduğu için beşinci kez aday olmasında ısrarcı davranılmıştır. Ancak ordunun üst düzey yönetimi,

bu dengede kendisine biçilen rolden rahatsız olduğu için göstericiler lehine pozisyon alarak ülkede siyasi tablonun yeniden şekillenmesi için süreçlere müdahil olmayı tercih etmiştir.

CEZAYİR'DEKİ GÖSTERİLER

Ülkedeki güç dengelerinin merkezinde bulunan Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın 22 Şubat'ta beşinci kez adaylığının açıklanması ülkedeki statükodan rahatsız –çoğunluğu gençlerden oluşan– toplumsal kesimlerin sokağa inmesine neden olmuştur. 2001'den beri protesto ve gösterilerin yasaklandığı başkent Cezayir'de binlerce insanın meydanları doldurması gösterilerin diğer illere yayılmasını hızlandırmıştır. Cezayir hükümeti alışılmışın aksine gösteri sürecini azami hassasiyetle yürüterek şimdiye kadar göstericilere karşı şiddet kullanmaktan kaçınmıştır. Resmi kaynaklara göre ülke genelinde yaklaşık 45 kişi tutuklanmıştır. Cezayir güvenlik güçlerinin daha önceki toplumsal olaylara karşı aldığı tedbirler dikkate alındığında bu sayının çok düşük olduğu söylenebilir.

Cezayir siyasi tarihinde iç savaşa varan şiddetli toplumsal olayların acı tecrübesi hem Cezayir halkı hem de devletin hafızasında önemli yer tutması nedeniyle iki taraf da eski günlere dönmekten imtina etmektedir. Sokağa çıkanların ülkenin farklı kesimlerinden oluşması ve şimdiye kadar gösterilerin barışçıl olması hükümeti zor durumda bırakmıştır. Ayrıca ilk sokağa çıkma çağrısını yapanların bilinmemesi ve muhalif siyasi partilerle bağlantılı olmamaları göstericilerin elini güçlendirmiştir. Ülkenin yaşadığı siyasi ve ekonomik sorunlardan bunalan protestocu gençler Buteflika'nın aday olmamasını istemiştir. Buteflika ülkedeki statükonun merkezinde bulunan siyasi bir figür olarak bütün göstericilerin hedefi olmuş ve gençler onun aday olmamasını talep etmiştir. Göstericiler 2013'te beyin kanaması geçiren ve tekerlekli sandalyeye mahkum olan Cumhurbaşkanı Buteflika'nın adaylığının ülkenin ve halkın onurunu zedelediğini öne sürmüştür. Bundan dolayı protestolardaki sloganlar ve protestolara destek veren figürler “halkın onuru” vurgusunu öne çıkarmıştır.

Ekonomisinin yüzde 90'ından fazlası petrol ve doğal gazla dayalı olan Cezayir'de petrol fiyatlarında yaşanan düşüş enflasyon ve işsizlik oranının artmasına yol açmıştır. Cezayirli Doktorlar Birliği tarafından yapılan bir açıklamada yaşam ve çalışma şartlarının zorluğundan dolayı Cezayir'den Fransa'ya göç etmek için başvuruda bulunan yaklaşık 4 bin Cezayirli doktorun olduğu vurgulanmıştır. Bazı verilere göre yaklaşık 15 bin Cezayirli doktor Fransa'da görev yapmaktadır. Zaten geçen yıl Cezayir'deki doktorlar altı aylık greve gideceklerini duyurmuştur. Devletin bu sorunlara yönelik küçük çaptaki reformları sonuç vermek yerine yönetimdeki zafiyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ülkenin bazı önemli aktörlerinin göstericilere destek vermeye başlaması, ordunun sert tedbirler almaması, protestoların devam etmesine neden olarak Cumhurbaşkanlığı üzerindeki baskıyı artırmıştır. Kabili bölgesinin en önemli kenti Baija'daki protesto yürüyüşlerine katılan Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın kadın direnişçisi ve halk kahramanı olarak bilinen 83 yaşındaki Cemile Buhayrat “Halkımla onurumuz için yürümek istiyorum” ifadesini kullanarak zafer kazanana kadar mücadelenin devam etmesine çağrı yapmıştır. Cezayir'deki en büyük iş adamlarından 74 yaşındaki Issad Rebrab başkentteki yürüyüşlere katılarak medyaya “Gençlerimizin onur için yürüyüş yaptıklarını görmekten gurur duyuyorum” açıklamasında bulunmuştur. Rebrab'ın bu tavrı sokağa çıkanlara umut vermiştir. Eski Başbakan Ali Benflis'in bir cuma günü düzenlenen protestolara destek vermek için miting yerine geldiğine dair haberler çıkmıştır. Benflis'in gazetecilere yaptığı açıklamada “Cezayir halkı aşağılanmaya, korkutmaya, baskıya ve Buteflika'nın beşinci kez adaylığına hayır, halkın egemenliğine evet diyecek” dediği kaydedilmiştir. Ancak genel olarak bakıldığında Cezayir'deki muhalif siyasi partiler gösteriler başladığında Buteflika'nın adaylığına karşı çıkmamış ve gösterilere mesafeli yaklaşmıştır. Bu durum gençlerin değişim taleplerine liderlik edecek siyasi bir organizasyon olmadığını ortaya koymuştur.

DEĞİŞİM TALEPLERİ VE ORDUNUN AÇIKLAMASI

Cezayir Genelkurmay Başkanı Ahmed Gaed Salah 26 Mart'ta yaptığı açıklamada, halkın taleplerinin meşru olduğunun altını çizerek Cezayir Anayasası'nın 102. maddesini hatırlattı. Buteflika'nın sağlık sorunları nedeniyle ülkeyi yönetemediğini, bu nedenle cumhurbaşkanlığı makamının boşaltılması gerektiğini ifade etti. Bunun üzerine Meclis Başkanı Binsalah'ın 45 günlüğüne ülkeyi yönettiği bir geçiş süreci üzerinde konuşmaya başlandı. Bir diğer ifadeyle ordu, ülkedeki siyasi dengelerin yeniden şekillenmesi için Cumhurbaşkanı Buteflika etrafında şekillenen statüko aleyhine duruma müdahil oldu.

Cumhurbaşkanı Buteflika gösterilere cevaben yayımladığı ilk yazılı mesajda gösterilerin ve özellikle binlerce gencin çağrılarını dikkate aldığını ifade etmiş ancak seçimlerde tekrar aday olacağını vurgulamıştı. 18 Nisan'da yapılacak seçimleri kazanması halinde kuşatıcı ve bağımsız bir ulusal konferans düzenleyeceğini, konferansın erken seçimlere karar vereceğini, düzenlenecek erken seçimlerde aday olmayacağını ve referandum sonucunda kabul edilecek yeni bir anayasa ile yeni bir sisteme geçileceğine taahhüt etmişti. Ancak İsviçre'de gördüğü tedavinin ardından ülkesine dönen Buteflika ulusal televizyonda yayımladığı yazılı bir mesajda 18 Nisan seçimlerinin erteleceğini ve kendisinin de tekrar aday olmayacağını duyurmuştu. Yeni seçim tarihine de 2019'un sonunda oluşturulacak bağımsız bir ulusal konferansın karar vereceğini bildirdi. Fakat göstericiler, Buteflika'nın bu hamlelerinin taleplerini karşılamadığını Buteflika'nın "hülle" yaptığını öne sürerek eylemlerini sürdürdü.

Buteflika etrafında oluşan iktidar seçkinleri her iki durumda da Buteflika sonrası yol haritası ve güç dağılımı için müzakere yapma imkanı elde etmek istemişti. Ancak ordu oyun değiştirici bir hamle yaparak, yeni oluşacak dengeler içinde elini güçlendirdi. Hem halkın desteğini kazandı, hem de yeni siyasi dengeler içindeki belirleyiciliğini artırma imkanı elde etti. Fakat her halükarda Cezayir'de "rejim" olarak nitelendirilen yönetimin çok güçlü ve baskın

olması, ciddi bir siyasal dönüşüme öncülük edecek statüko dışından bir siyasi aktörün ön plana çıkması ülkede köklü bir siyasal dönüşümün olmayacağını işaret etmektedir. Bu nedenle ordunun göstericiler lehine attığı adımın, Cezayir'de geçtiğimiz on yıllardan çok farklı bir siyasi sürece neden olacağını ön göremiyoruz.

Cezayir'de önümüzdeki aylarda gerçekleştirilmesi muhtemel seçimler için iktidar koalisyonu karşısında en güçlü aday olarak eski Başbakan Ali Benflis gösterilmektedir. Eskiden Buteflika'nın yakın adamlarından biri olan Ali Benflis 2008'den itibaren ülkenin öne çıkan muhaliflerinden olmuş ancak aday olduğu seçimlerde hem 2008'de hem de 2014'te Buteflika karşısında kaybetmiştir. İktidar koalisyonundaki İslami parti Toplumsal Barış Hareketi'nin (MSP) koalisyondan ayrılması ülkenin kuruluşundan şimdiye kadar ülkeyi yöneten FLN'nin siyasi güç kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Muhalefet safına geçen MSP'nin lideri Abdurrezzak Mukri cumhurbaşkanlığı yarışına katılacağını duyurmuştur. Seçimlerde bir diğer önemli aday emekli General Ali Geditri'dir. Adaylığını ilk açıklayan Geditri siyasi partisinin olmaması ve anlaşıldığı kadarıyla ordunun desteklememesi nedeniyle ön plana çıkmamaktadır. Ayrıca son zamanlarda popülerite kazanan iş adamı Raşid Nekkaz adaylık başvurusunda bulunmuştur. Adalet ve Kalkınma Cephesi (FJD) ise çatı aday arayışına girmiştir. Partinin lideri Abdullah Caballah diğer muhalif partilerle çatı bir aday belirlemek için temasa geçtiğini duyurmuştur.

SONUÇ

Ordunun Buteflika'nın görevi bırakması yönündeki hamlesine rağmen Cezayir'deki geniş katılımlı göstericilerin talep ettiği köklü yapısal dönüşümün kısa vadede gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Modern Cezayir devletini inşa eden FLN ve silahlı kanadı olan Cezayir ordusu ülke siyasetini şekillendiren baş aktör kalmaya devam etmektedir. Ordu öncülüğünde kurulan iktidar mekanizması güçlü bir bürokratik mekanizmayla duruma vaziyet etmek-

tedir. “Rejim” olarak adlandırılan bürokratlardan oluşan seçkin zümre ordu ve siyasi seçkinlerle iç içe geçerek ülkeyi yönetmektedir. Bu zümreden gelen Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika 2014’ün sonlarında ordu ve istihbaratta gerçekleştirdiği reformlarla birlikte kendi kişiliği üzerine kurulu bir siyasi denge oluşturmayı başarmıştır. Buteflika etrafında şekillenen dengelerden rahatsız olduğu gözlemlenen ordu, toplumsal gösterilerden yana pozisyon olarak Buteflika sonrası süreçte kendisini belirleyici bir aktöre dönüşürecek hamlede bulunmuştur. Fakat ordunun Cezayir’deki “rejimin” başat aktörlerinden biri olması, rejim dışındaki aktörlerin belirleyici hamleler yapacak araçlara sahip olmaması, yaşanan süreçlerin rejimin kendi içinde bazı değişikliklerle gösterileri yöneteceği şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer ifadeyle, gösteriler neticesinde Buteflika etrafındaki seçkin-

lerin etkisi kırılacak fakat yine rejim içinden farklı aktörler yükselmeye başlayacaktır.

Değişimi destekleyecek bölgesel veya küresel aktörlerin yokluğu ve bölgesel konjonktürün de müsait olmaması Cezayir’deki köklü dönüşümün önündeki önemli engellerden biridir. Özellikle bölgede Arap devrimlerinin tersine döndürülmesi, bölgesel ve küresel aktörlerin de toplumsal taleplerin değil Sisi rejimi gibi rejimlerin yanında pozisyon alması bölgede değişimi bir hayli zorlaştırmıştır. Bunun yanında Fransa Devlet Başkanı Macron’un Kahire ziyaretinde ya da Fransa’nın Libya’da darbeci General Halife Haftar’ı aktör olarak kabul etmesi dikkate alındığında, Kuzey Afrika’nın önemli aktörlerinden olan Fransa’nın da toplumsal hareketlerden yana pozisyon almadığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle iç ve dış dengeler Cezayir’de köklü bir siyasi dönüşüme imkan vermeyecektir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)